

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1

Повсякденне життя представників усіх верств суспільства

Теоретичні відомості

Привілейовані верстви суспільства

Суспільно-політичне, правове та економічне становище різних верств феодалів на українських землях визначалися розмірами їхньої земельної власності.

Князі (аристократи):

- ♦ відігравали панівну роль у Великому князівстві Литовському.
- ♦ мали широкі політичні права та привілеї, які значно відрізняли їх від середніх і дрібних феодалів.

Аристократи — великі землевласники (магнати), їхні права були закріплені привілеями 1492 і 1596 років:

- ♦ призначалися на найвищі посади (гетьманів, воевод і старост), які навіть передавалися у спадок;
- ♦ отримали захист від суду провінційної адміністрації;
- ♦ мали право утримувати власні збройні сили;
- ♦ ходили в походи під власними корогами;
- ♦ під час військових походів очолювали власні війська;
- ♦ ніхто не мав права на них скаржитися, хіба що сам Великий князь або панська рада при Великому князі;
- ♦ із них складалася Рада великого князя, яка вирішувала найважливіші питання.

В Україні налічувалося 20 князівських і 30 боярських родів.

У XVI ст. цей стан був закритим, увійти до нього навіть багатим було неможливо.

Найбагатшими земельними власниками в Україні були:

- ♦ князі Острозькі, які мали земельні володіння в Галичині, на Волині, Київщині, їм належало 100 міст і багато сіл. Лише одному князеві В.-К. Острозькому належало 80 міст і містечок, 2760 сіл, 1,4 млн гектарів землі, він був заможнішим навіть за короля Речі Посполитої;
- ♦ Д. Вишневецький, якому належало 230 тис. селян.

Кожний магнат тримав на своєму дворі десятки слуг. Жили магнати в розкошах: у просторих, величних, оточених мурами палацах. Підлогу оздоблювали різнокольоровими глиняними плитками. Інколи

й стіни прикрашали плитками або розмальовували. Широко використовувалася в оформленні споруд різьба по дереву (різьблені стовпи, одвірки тощо). Кімнати прикрашали килимами, столи накривали скатерттинами, облямованими мереживом. Палац освітлювали восковими свічками, що стояли у свічниках. Воду брали з колодязя у дворі. Палаці оточували сади.

Магнати (пани)

Пани — великі феодали, родовита й багата знать у ряді країн Європи, в тому числі аристократичний прошарок шляхти на українських землях часів панування Речі Посполитої.

Слово «пан» запозичене з чеської канцелярської мови, в Україні почало вживатися з другої половини XIV ст.

Пани мали спадкову власність:

- ♦ їхні володіння дісталися їм у спадщину від діда-прадіда;
- ♦ право на володіння землями було узаконене державними актами;
- ♦ мали право збирати з населення своїх володінь податки і вимагали виконання повинностей.

На відміну від Русі-України, у Литовській державі бояри не були власниками землі. За користування землею мусили відбувати військову повинність.

Шляхта

Шляхта — середні та дрібні феодали, які жили на землях, отриманих за військову службу.

Формування шляхетського стану тривало в XIV–XVI ст. Шляхта становила основну частину постійного війська. Її чисельність в Україні становила до 2,5 %.

Шляхетський титул був спадковим або надавався правителем держави.

Українська шляхта:

- ♦ володіла невеликими маєтками;
- ♦ не мала права продавати чи дарувати без спеціального дозволу свій маєток;
- ♦ вважалася особистими слугами князя чи короля;
- ♦ була зобов'язана виконувати персональну кінну службу;
- ♦ до кожного військового походу виставляла певну кількість озброєних вершників;

- на неї покладалися роботи з ремонту й укріплення замків та будівництва мостів;

- сплачувала певний натуральний податок.

Поступово шляхта закріплювала за собою все більше прав і привілеїв:

- звільнялася від суду королівських чиновників;

- була звільнена від сплати податків, повинностей і мита на іноземні товари;

- могла обіймати державні посади;

- здобула право займатися торгівлею, ремеслами, промислами.

Винному в образі шляхтича міщанину чи селянину відрубували руку.

За порушення «шляхетського кодексу» (дезертирство, заняття торгівлею) шляхтич за вироком суду позбавлявся всіх привілеїв.

Шляхетський дім стояв найчастіше на високих місцинах неподалік від лісу, над рікою, звідки відкривався вид навсібіч.

Духовенство

Духовенство — впливовий стан наприкінці XV — на початку XVI ст. На той час воно користувалося підтримкою Великого князя литовського.

До цієї суспільної верстви населення входили священики разом із сім'ями. Священик мав ділянку землі й різні натуральні данини від парафіян. Духовний сан уважався спадковим — після батька парафію отримував син.

«Церковні люди» не підлягали світському суду, в разі потреби їх судив суд єпископа.

Селяни на користь духовенства виконували повинності:

- віддавали десяту частину свого майна (десятину);

- платили дрібну данину натурою — яйцями, ковбасою, насінням тощо;

- сплачували гроші за церковні обряди;

- відробляли панщину на церковних землях.

Заможні верстви населення будували справжні палаци, в оформленні яких використовували цінні породи дерев, дзеркала, шкіру, килими тощо. У повсякденному житті й побуті використовувались вироби декоративно-ужиткового мистецтва:

- керамічні;
- вишивки та галтування;
- декоративна різьба по каменю й дереву. Декоративна різьба в дереві широко використовувалася в іконостасі;
- скляні вироби (відроджується скловаріння, що занепало в попередні століття);
- львівські майстри оволоділи мистецтвом виготовлення оббивки для меблів із тисненої шкіри;
- художнє литво та вироби з металу. Декоративно оформлялися дзвони, гармати, шаблі, ліхтарі тощо;
- широко використовувалася інкрустація (оздоблення) виробів золотом, сріблом, коштовним камінням;
- умільці виявляли велику майстерність у художньому оформленні посуду, одягу, сідел, возів, човнів тощо.

Декоративно-ужиткове мистецтво — вид мистецтва, який обслуговує побутові потреби людини й одночасно задовольняє її естетичні вимоги, несучи в життя красу.

Непривілейовані верстви суспільства

Селянство

Селянство було найчисленнішою верствою — до 80 % населення.

Селянство залежало від форм феодальної експлуатації та характеру феодальних повинностей.

Селянське житло було малим й бідним. Хату обмазували глиною та білили. В ній розміщували піч та покуть (почесне місце (куток) в українській хаті — здебільшого по діагоналі від печі, де стояла скриня або стіл). Уздовж стін розставляли лавки різної величини і призначення, скрині, на стінах висіли ікони. Для зберігання посуду господар хати робив мисник (місце зберігання посуду як кухонного і столового, так і святково-обрядового та декоративного). Долівку дому час від часу обмазували глиною. Існувала традиція розмальовувати піч, стіни й комин кольоровими фарбами. Господарство з будинком та іншими будовами називали двір. Двір був обгороджений тинном. Вудинки зводили з дерева або глини, покрівлю робили з соломи, підлога була глиняною або дерев'яною. Коло дому розташовувались господарські будівлі: хліви, кошари, погреби тощо.